

Kies 2

Leerwerkboek burgerschap

Marjan Dorresteyn • Anke Taube • Anne-Marie Brunen • Menno Beekhuizen
Hanneke Schottert • Annelien Tienstra • Sander Heebels

uitgeverij
~deviant

2018 Tweede druk, eerste oplage

Vormgeving: Jasper Hoekstra; PPMP Prepress, ppmp.nl
Tekening omslag: Mirjam Vissers, mirjamvissers.nl
Tekeningen binnenwerk: Jasper Onderdelinden; Mirjam Vissers, mirjamvissers.nl; Erwin Suvaal, www.cviiiontwerpers.nl; Lisa Witmond, www.lisawitmond.com

Uitgeverij Deviant
Zuidsingel 13
3811 HA Amersfoort
t: 033-4650831
e: info@uitgeverij-deviant.nl
i: www.uitgeverij-deviant.nl

© 2018 Uitgeverij Deviant, Amersfoort

Het is niet toegestaan dit werk, of delen daarvan, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever te kopiëren. Onrechtmatig kopiëren is een vorm van diefstal. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van art. 16b en 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp. Voor het overnemen van een of enkele gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers of andere compilatiewerken dient men zich tot de uitgever te wenden.

Ondanks alle inspanningen is het de uitgever misschien niet gelukt alle rechthebbenden te achterhalen. Als u denkt rechthebbende te zijn, neemt u dan contact op met de uitgever.

Uitgeverij Deviant ontwikkelt en produceert al haar boeken in Nederland. De boeken worden gedrukt op papier met het FSC-keurmerk.

ISBN 978-94-63260-497

Inhoudsopgave

Informatie voor de docent	4	Thema 5 Veiligheid	
Woord aan de leerling	6	Startopdracht	160
Thema 1 Kiezen		Les 1 Veiligheid	162
Startopdracht	8	Les 2 Geweld	169
Les 1 Vrijheid	10	Les 3 Agressief gedrag	174
Les 2 Rechten	18	Les 4 Criminaliteit en straf	180
Les 3 Identiteit	25	Les 5 Rechtspraak	187
Les 4 Waarden en normen	30	Begrippen	193
Les 5 Regels en wetten	35	Keuzeopdrachten	194
Begrippen	41	Thema 6 Media	
Keuzeopdrachten	42	Startopdracht	196
Thema 2 Samenleving		Les 1 Communicatie en media	198
Startopdracht	44	Les 2 Nieuwsmedia	203
Les 1 Samenleven	46	Les 3 Invloed via media	209
Les 2 Cultuur	53	Les 4 Informatie beoordelen	215
Les 3 Multiculturele samenleving	59	Les 5 Omgaan met sociale media	223
Les 4 Integratie	66	Begrippen	229
Les 5 Discriminatie	72	Keuzeopdrachten	230
Begrippen	78	Thema 7 Geld	
Keuzeopdrachten	79	Startopdracht	232
Thema 3 Politiek		Les 1 Inkomsten en uitgaven	234
Startopdracht	82	Les 2 Lenen en schuld	240
Les 1 Democratie	84	Les 3 Kritisch consumeren	246
Les 2 Politiek	90	Les 4 Duurzaamheid	253
Les 3 Verkiezingen	95	Les 5 Wereldwijde handel	258
Les 4 Bestuur van Nederland	103	Begrippen	264
Les 5 Europese Unie	111	Keuzeopdrachten	265
Begrippen	117	Thema 8 Gezondheid en seksualiteit	
Keuzeopdrachten	118	Startopdracht	268
Thema 4 Werken		Les 1 Leefstijl	270
Startopdracht	120	Les 2 Genotmiddelen	278
Les 1 Werk	122	Les 3 Psychische gezondheid	284
Les 2 Werk zoeken	129	Les 4 Relaties	289
Les 3 Arbeidsovereenkomst	136	Les 5 Seks	296
Les 4 Rechten en plichten	143	Begrippen	302
Les 5 Problemen op het werk	150	Keuzeopdrachten	303
Begrippen	156	Overzicht leerdoelen	304
Keuzeopdrachten	157	Bronvermelding afbeeldingen	312
		Register	314

Informatie voor de docent

Kies 2 is een methode burgerschap voor entree-opleidingen en niveau 2 van het mbo. De methode bestaat uit dit leerwerkboek en het oefen- en toetsprogramma *Kies Online*.

Methodiek

Kies 2 is een praktische methode. In afwisselende en activerende opdrachten denken leerlingen na over hun eigen opvattingen en hun rol in de samenleving. De theorie is kort, helder en *to the point*. De casuïstiek sluit aan bij de dagelijkse praktijk van mbo-leerlingen.

Interactie tussen leerlingen wordt gestimuleerd: ze werken samen, geven elkaar tips en feedback en gaan in discussie. Bovendien geeft *Kies 2* de docent handvatten om met de leerlingen in gesprek te gaan over ingewikkelde maatschappelijke onderwerpen.

Burgerschapseisen in Kies 2

In het 'Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB' staan de eisen beschreven waaraan mbo-opleidingen moeten voldoen op het gebied van burgerschap. Deze zijn verdeeld over vier dimensies die, ongeacht het niveau van de opleiding, in het onderwijsprogramma aan bod moeten komen:

- de politiek-juridische dimensie
- de economische dimensie
- de sociaal-maatschappelijke dimensie
- de dimensie vitaal burgerschap

Daarnaast moet het burgerschapsonderwijs bijdragen aan de ontwikkeling van kritische denkvaardigheden. Hier wordt onder verstaan:

- informatie(bronnen) op waarde weten te schatten
- het perspectief van een ander kunnen innemen
- kunnen nadenken over hoe eigen opvattingen, beslissingen en handelingen tot stand komen

Kies 2 bestaat uit acht herkenbare thema's, waarin de vier dimensies van burgerschap geïntegreerd aan bod komen. Ook de ontwikkeling van kritische denkvaardigheden is in deze thema's verweven. Regelmatig zoeken leerlingen betrouwbare informatie, nemen ze een ander perspectief in aan de hand van een casus, en gaan ze na waarop ze hun ideeën en keuzes baseren. Achter in het boek staat een overzicht van de dimensies en kritische denkvaardigheden die in elk thema aan de orde komen.

Opbouw

Kies 2 heeft een overzichtelijke structuur. De acht thema's bestaan elk uit een startopdracht, vijf lessen en een aantal keuzeopdrachten.

In de startopdracht maken leerlingen kennis met het thema en activeren ze hun voorkennis. Daarop volgen de lessen met theorie en opdrachten. Aan het begin van elke les worden de leerdoelen benoemd. In de theorie zijn belangrijke begrippen vetgedrukt. Aan het eind van elk thema is een overzicht van deze begrippen opgenomen.

Aan het einde van het thema maakt de leerling één keuzeopdracht. In het boek is per keuzeopdracht een korte beschrijving gegeven. De volledige opdrachten zijn als pdf-bestand te downloaden van Studiemeter.nl. Elke keuzeopdracht is opgebouwd volgens het VUT-model: voorbereiden, uitvoeren en terugkijken. Deze structuur geeft leerlingen houvast bij het maken van de opdrachten. De uitwerking van een keuzeopdracht kan als bewijsstuk in het portfolio worden opgenomen.

Extra materiaal

Op Studiemeter.nl is extra materiaal bij het leerwerkboek beschikbaar, waaronder:

- toetsen (pdf) per thema, inclusief beoordelingsmodellen
- beoordelingsmodellen bij de keuzeopdrachten
- een docentenhandleiding met lessuggesties
- uitlegfilmpjes over ingewikkelde onderwerpen

Docenten kunnen een account voor Studiemeter.nl aanvragen via servicedesk@studiemeter.nl.

Kies Online

Kies Online is een oefen- en toetsprogramma op Studiemeter.nl, als aanvulling op het leerwerkboek. In *Kies Online* oefenen leerlingen zelfstandig met de lesstof. Bij elk thema is ook een eindtoets en herkansingstoets beschikbaar. Leerlingen hebben een licentie nodig om in *Kies Online* te kunnen werken.

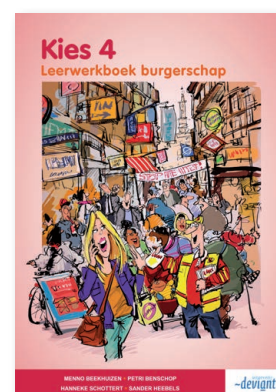
Leerlingen hebben met hun licentie ook toegang tot de *Nieuwsrubriek*, een handig hulpmiddel om actualiteiten in de les te behandelen. De *Nieuwsrubriek* bestaat uit een nieuwstest en een poll over het nieuws van de week, en nieuwslessen (downloads) over onderwerpen die langere tijd in het nieuws zijn.

Kies-leerwerkboeken

Uitgeverij Deviant biedt naast *Kies 2* ook *Kies*-boeken voor andere niveaus:

- *Kies 1* voor het praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs (vso)
- *Kies 3* voor niveau 3 van het mbo
- *Kies 4* voor niveau 4 van het mbo

Deze leerwerkboeken hebben een vergelijkbare opbouw en methodiek. In *Kies Online* zijn bij elk leerwerkboek aparte oefeningen en toetsen beschikbaar.

Woord aan de leerling

Je gaat aan de slag met *Kies 2*, een leerwerkboek voor het vak burgerschap. In dit boek leer je meer over onderwerpen als de samenleving, politiek, geld en gezondheid. Ook leer je kritisch na te denken, bijvoorbeeld over de keuzes die je maakt.

Thema's

Dit boek bestaat uit acht thema's. Elk thema gaat over een ander onderwerp dat met burgerschap te maken heeft.

Thema 1 Kiezen

Thema 2 Samenleving

Thema 3 Politiek

Thema 4 Werken

Thema 5 Veiligheid

Thema 6 Media

Thema 7 Geld

Thema 8 Gezondheid en seksualiteit

Elk thema begint met een startopdracht waarin je kennismakt met het thema. Daarna volgen vijf lessen met theorie en opdrachten. Je sluit elk thema af met een keuzeopdracht. De uitwerking daarvan neem je op in je portfolio.

Pictogrammen

In het boek staan pictogrammen. Daaraan zie je wat voor opdracht je gaat maken.

Je maakt deze opdracht (deels) zelfstandig.

Je maakt deze opdracht (deels) met een klasgenoot.

Je maakt deze opdracht (deels) in een groepje van vier.

Je maakt deze opdracht (deels) met de klas.

Je zoekt in deze opdracht informatie op internet.

Veel succes!

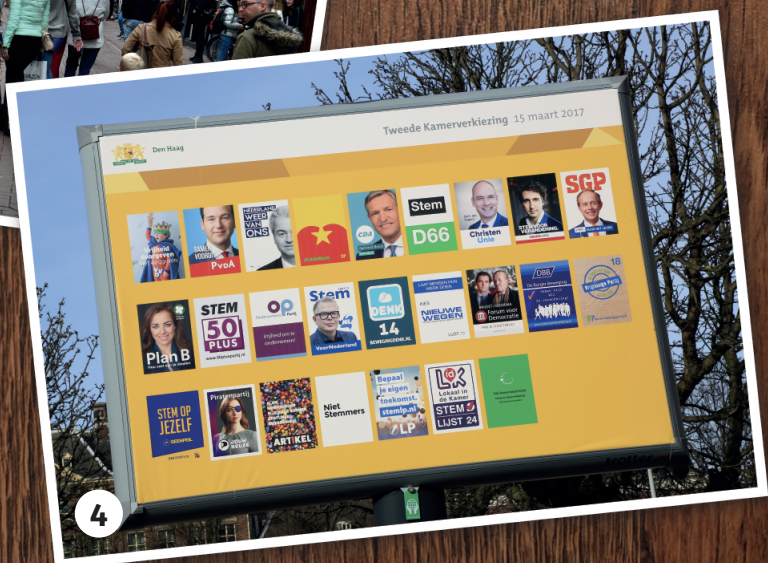
Thema 1

Kiezen

Startopdracht

Bekijk de foto's en bedenk wat deze met het thema **kiezen** te maken hebben.

a. Kies één foto uit.

Ik kies foto: _____.

b. Over welke keuze gaat deze foto volgens jou?

c. Wat zou jij in dit geval kiezen?

Leg ook uit waarom je dit zou kiezen.

d. Wat heeft het maken van keuzes volgens jou met vrijheid te maken?

e. Wat heeft het maken van keuzes volgens jou met het vak burgerschap te maken?

Les 1 Vrijheid

Wat ga je leren?

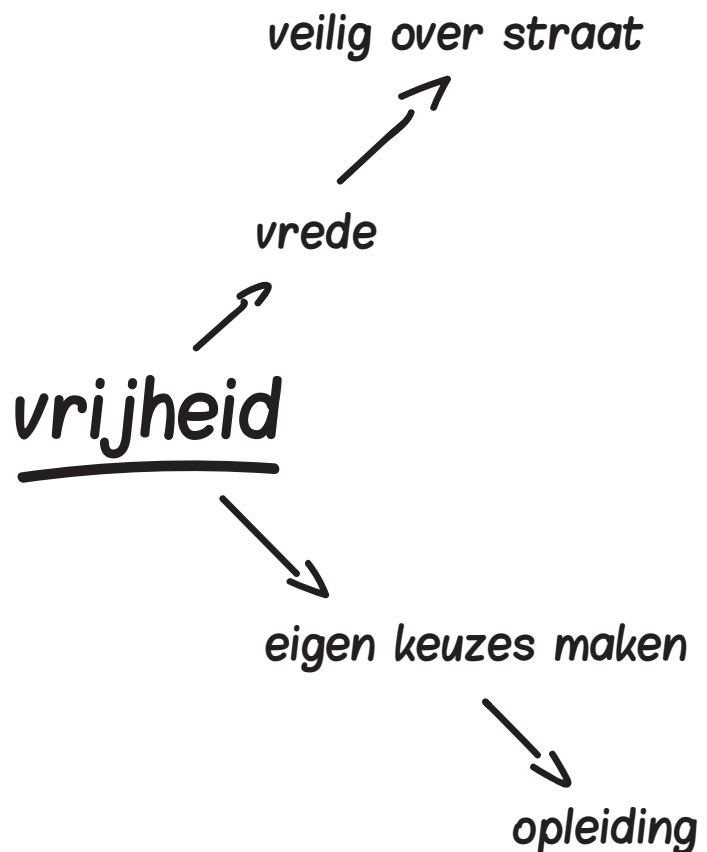
- Je leert wat vrijheid betekent.
- Je leert wat vrijheid van meningsuiting inhoudt.
- Je leert welke grenzen er aan vrijheid zijn.
- Je leert wat respect met vrijheid te maken heeft.

Opdracht 1

Deze opdracht maak je samen met een klasgenoot.

a. Bekijk de mindmap over het onderwerp **vrijheid**.

b. Waar moeten jullie aan denken bij het woord 'vrijheid'?
Vul de mindmap hiermee aan.

c. Vinden jullie vrijheid belangrijk?
Leg jullie antwoord uit.

d. Stel je voor dat jullie **niet** in vrijheid zouden leven. Hoe zou jullie leven er dan uitzien, denken jullie?
Omschrijf dit in een paar zinnen.

e. Denken jullie weleens na over de vrijheid die je hebt?
Leg jullie antwoord uit.

Vrijheid

In Nederland heb je veel vrijheid. **Vrijheid** betekent dat je je eigen keuzes kunt maken. Je kunt zelf beslissen wat je wel en wat je niet doet. Je hebt bijvoorbeeld de vrijheid om te kiezen met wie je omgaat en welke opleiding je volgt.

Je hebt ook de vrijheid om te zeggen wat je vindt. Dit noem je de **vrijheid van meningsuiting**. In Nederland mag iedereen voor zijn mening uitkomen, over elk onderwerp. Als je het niet eens bent met de minister-president, dan mag je dat op internet posten. Dat is niet in elk land zo. In sommige landen kun je daarvoor worden opgepakt.

Dankzij de vrijheid van meningsuiting kun je problemen aankaarten. En als problemen worden besproken, kunnen ze worden opgelost.

Dankzij de vrijheid van meningsuiting kunnen problemen worden opgelost.

Bron (bewerkt): Twitteraccount NS.

Grenzen aan vrijheid

Dat je in vrijheid leeft, betekent niet dat je alles kunt doen wat je wilt. Als er ergens een bordje hangt dat je niet mag roken, dan mag je er niet voor kiezen om een sigaret op te steken. Je moet je aan afspraken houden en aan de regels die gelden op de plek waar je je bevindt.

Dit geldt ook voor de vrijheid van meningsuiting: er zijn grenzen aan wat je mag zeggen. Het is bijvoorbeeld verboden om mensen aan te zetten tot geweld of te bedreigen.

Opdracht 2

a. Bekijk de foto.

b. Leg uit wat deze foto met de vrijheid van meningsuiting te maken heeft.

c. Welk probleem willen de actievoerders aankaarten?

d. Leg uit hoe deze actie kan helpen om dit probleem op te lossen.

e. Valt deze actie binnen de grenzen van de vrijheid van meningsuiting, denk je? Licht je antwoord toe.

- f. Omschrijf een situatie waarin jij zelf gebruik hebt gemaakt van de vrijheid van meningsuiting.

- g. Hield jij je toen aan de grenzen van de vrijheid van meningsuiting, denk je? Licht je antwoord toe.

Gevolgen van keuzes

De keuzes die je maakt, hebben gevolgen. Dit kunnen positieve gevolgen zijn, maar ook vervelende. Zo kun je ontslagen worden als je niet komt opdagen op je werk omdat je geen zin hebt.

De dingen die je doet of zegt, kunnen ook gevolgen hebben voor ánderen. Als je harde muziek aanzet, kunnen anderen daar last van hebben. En zeg je iets vervelends tegen iemand, dan kun je die persoon kwetsen.

Respect

Als je rekening houdt met de mensen om je heen, voorkom je dat jouw keuzes vervelende gevolgen voor hen hebben. Je toont dan **respect** voor deze mensen. Dit betekent dat je je waardering voor hen laat zien. Je toont bijvoorbeeld respect als je je zitplaats aan een oudere aanbiedt als de trein vol zit.

Als je je tegenstander helpt opstaan als hij gevallen is, toon je respect.

Opdracht 3

a. Bekijk de cartoon en lees de situatie.

b. Stel, Sven gaat mee met zijn vrienden. Welke gevolgen heeft deze keuze dan? Noem een positief en een vervelend gevolg.

Positief gevolg: _____

Vervelend gevolg: _____

c. Stel, Sven blijft thuis. Welke gevolgen heeft deze keuze dan? Noem een positief en een vervelend gevolg.

Positief gevolg: _____

Vervelend gevolg: _____

d. Welke keuze zou jij maken als je Sven was?
Leg ook uit waarom je deze keuze zou maken.

e. Omschrijf een lastige keuze die jij weleens hebt moeten maken.

f. Ben je achteraf blij met de keuze die je toen hebt gemaakt?
Licht je antwoord toe.

g. Vind je dat je goed nadenkt over de gevolgen van je keuzes?
Licht je antwoord toe.

Opdracht 4

In deze opdracht voer je een klassengesprek. Je beantwoordt eerst vragen over het onderwerp van het gesprek.

a. Lees de stelling.

Stelling

Grappen maken over iemands cultuur of geloof moet kunnen.

b. Wat heeft de stelling met de vrijheid van meningsuiting te maken?

c. Wat heeft de stelling met respect te maken?

d. Geef een argument voor en een argument tegen de stelling.

Voor: _____

Tegen: _____

e. Wat is je eigen mening over de stelling?

Ik ben het **wel** / **niet** eens met de stelling, omdat _____

f. Voer een klassengesprek over de stelling.

g. Heb je nog steeds dezelfde mening, nu je het klassengesprek hebt gevoerd?

Licht je antwoord toe.

Begrippen

Eigenschap	Een kenmerk van een persoon.
Grondrechten	De belangrijkste rechten die je hebt en die in de Grondwet staan.
Grondwet	De belangrijkste wet in Nederland.
Identiteit	De verzameling van eigenschappen van een persoon.
Mensenrecht	Een recht dat iedereen op de wereld heeft.
Mensenrechtenschending	Het aantasten van een mensenrecht.
Norm	Gedrag dat voor jou normaal is.
Plicht	Iets wat je moet doen.
Recht	Iets wat je mag doen of moet krijgen.
Respect	Je waardering voor iemand.
Vrijheid	De mogelijkheid om je eigen keuzes te maken.
Vrijheid van meningsuiting	De vrijheid om voor je mening uit te komen.
Waarde	Een idee dat jij belangrijk vindt.
Wet	Een regel die in een wetboek staat en waar iedereen zich aan moet houden.

Keuzeopdrachten

Om het thema **kiezen** af te ronden, maak je één van de keuzeopdrachten. Je beslist samen met de docent welke opdracht je uitvoert. Hieronder vind je een omschrijving van de opdrachten. De volledige opdrachten kun je downloaden op Studiemeter.nl.

Keuzeopdracht 1 Logboek over keuzes

Deze opdracht maak je alleen.

Je houdt een week lang een logboek bij. In dit logboek schrijf je elke dag één keuze op die je die dag hebt gemaakt. Je legt per keuze uit waar deze keuze over ging en wat de gevolgen ervan waren. Ook leg je uit of je achteraf tevreden bent met je keuze.

Keuzeopdracht 2 Column

Een gedeelte van deze opdracht maak je met een klasgenoot.

Je gaat een column schrijven. In de column geef je je mening over een van de volgende onderwerpen:

- Beledigen, mag dat?
- Zijn regels echt nodig?
- Ik respecteer alleen mensen die mij respecteren.

Keuzeopdracht 3 Filmpje over grondrechten

Deze opdracht maak je samen met een klasgenoot.

Jullie maken een filmpje voor middelbare scholieren over grondrechten. In het filmpje leggen jullie uit wat grondrechten zijn en waarom ze belangrijk zijn. Daarnaast behandelen jullie vier grondrechten. Elk grondrecht filmen jullie op een passende locatie.

Kies 2

Kies 2 is een methode burgerschap voor entree- en niveau 2-opleidingen in het mbo. De methode daagt leerlingen uit om kritisch na te denken over hun keuzes en actief deel te nemen aan de samenleving. Interactie vormt een rode draad: leerlingen werken samen, geven elkaar feedback en gaan in discussie.

Het leerwerkboek bestaat uit acht thema's waarin de wettelijke eisen aan burgerschap zijn geïntegreerd:

Thema 1 Kiezen

Thema 2 Samenleving

Thema 3 Politiek

Thema 4 Werken

Thema 5 Veiligheid

Thema 6 Media

Thema 7 Geld

Thema 8 Gezondheid en seksualiteit

Elk thema bestaat uit:

- een **startopdracht**
- vijf **lessen** met theorie en opdrachten
- een overzicht van belangrijke **begrippen**
- **keuzeopdrachten** voor in het portfolio

Kies Online

Als aanvulling op dit leerwerkboek is *Kies Online* beschikbaar, een oefen- en toetsprogramma op Studiemeter.nl. Met een licentie voor *Kies Online* kan de leerling zelfstandig oefenen met de lesstof uit *Kies 2*. Deze licentie geeft ook toegang tot de *Nieuwsrubriek*.